

ÇOCUKLARIN DİL EDİNİMİ, GELİŞİMİ VE DİLE KATKILARI

Yrd. Doç. Dr. Nadir İLHAN

Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Giriş

Hayatla temel bağlarımızdan biri olan dil, bilindiği üzere insanlar arası ilişkiyi, iletişimi sağlayan çeşitli özellikleri dolayısıyla pek çok farklı tarifi yapılabilen bir araçtır. İnsan dışındaki diğer canlılar arasında da çeşitli şekillerde bir iletişim-etkileşimin olduğu kabul edilirse de bu daha çok içgüdüsel olarak ortaya çıkan ve değişmeyen bir etkileşim şeklinde görülmektedir.

Bu durum Hall ve arkadaşlarından aktarımıyla Karacan'ın yazısında da “*Hayvan türleri de sesler ve beden hareketlerinin yardımıyla birbirleri ile iletişim kurarlar ... ancak insan dışındaki hiçbir tür çıkardığı sesleri insan dilinde olduğu gibi açık ve iç tutarlığı olan, üreten ve yaratıcı bir sistem durumuna getirememiştir.*” (Karacan, 2000: 263) demek suretiyle ifade edilmiştir.

Farklılaşmaları ve özellikleri belli bir zamana kadar takip edilebilmelerine karşılık, dil veya diller temeli bilinmeyen zamanlarda ortaya çıkmış, kendine özgü kuralları olan sistemlerdir. İlk insan Hz. Adem'den beri insanlar tarafından iletişim ve etkileşim aracı olarak kullanılmaktadır. Diller, ortaya çıkışları ve farklılaşmalarının temeli bilinmemekle birlikte uzun bir süreç içerisinde milli dil olma özelliğini kazanmış, kendi dil mantığı ve kurallarını oluşturmuşlardır.

Çocuklarda dil gelişim basamakları

Bebekler dil gelişimi ve öğrenimine donanımlı olarak doğarlar. Dünyaya geldikleri andan itibaren de insan sesini, insan sesleri içerisinde de annelerinin seslerini ayırt edebilirler. (De Casper ve Fifer 1980, 1175)

Yaratılış gereği, bir eksiklik olmadığı sürece bütün çocukların fiziksel ve dilsel gelişiminde belli bir düzen vardır. Ancak bazen bu gelişim düzenin bütün çocuklarda aynı olmadığı da gözlenmektedir. Çocuğun gelişimi ile ilgili olarak İdris Karakuş da “*Çocuk tabii bir sıra ve intizama göre inkişaf eder. Fakat, bütün çocukların gelişim oranı ve süreci aynı değildir; kimi daha hızlı, kimi daha yavaş bir gelişme gösterir. ... Hatta bir milletin aynı yaş gurubundaki çocuklarının biyo-psiko-sosyolojik gelişmeleri de farklıdır.*” (Karakuş 1997, 373-374) demektedir.

Fiziksel ve dilsel gelişimin bütün çocuklarda aynı olmadığını, bu gelişimin çocuktan çocuğa farklılık göstereceğini Genishi de “*Gelişimin diğer görüşlerinde olduğu gibi dil yeteneği de (bütün çocuklarda) aynı değildir. Bir çocuk ilk kelimeyi 10. ayda diğer biri 20. ayda söyleyebilir. Bir çocuk kompleks cümleleri 5,5 yaşında diğeri 3 yaşında kullanabilir.*” (Genishi, www.) diyerek açıklamıştır.

Çocuklarda dil gelişiminde bazen farklılıklar olmakla birlikte bütün dünya çocuklarında ortalama ortak gelişim özellikleri de görülebilmektedir. Irkı, rengi, yaşadığı sosyal çevre, tabiat şartları ne olursa olsun yaratılış gereği ortak özelliklere sahip insanoğlunun çocukları da dil öğreniminde/ediniminde ortak bir takım özellikler göstermektedir. Konuyla ilgili olarak Mehmet Şahin de “*a) Dünyanın tüm*

kültürlerindeki çocuklar, ilk yılda tüm kültürlerle özgü sesleri çıkarabilirler. b) Dünyadaki kültürlerin hepsinde, çocuklar 2-4 yaşları arasında konuşmayı öğrenirler.” (Şahin 1995, 65) demektedir.

“Ayrıca çocuklar üzerinde yapılan dil gelişimi çalışmaları sonunda, konuşmayı öğrenmenin ilk dönemlerinde yaklaşık olarak tüm dünya çocuklarının temelde aynı gramer kurallarını kullandıkları saptanmıştır.” (Clifford 1980, 57) görüşü bizi çocukların doğuştan aynı dil mantığına ve yeteneğine sahip olduklarını, ancak içinde buldukları toplumun dil sistemini öğrenmek ve kullanmak suretiyle topluma uyduklarını da göstermektedir.

Çocuklarda dil edinimi ile ilgili farklı görüşler olmakla birlikte bunlar beş temel görüş çerçevesinde kümelenmektedir. Bunlar “Psikolinguistic Görüş, Davranışçı Görüş, Anlamsal-Bilişsel Görüş, Sosyolinguistik Görüş, Etkileşimci Görüş” tür. Bu görüşler “Çocukların dil kurallarını uygulamaya doğuştan eğilimleri olduğunu; sözel davranışları, çevrelerinde göze çarpan başka kimselerce ödüllendirildiği için dil öğrendiğini; çocukların duygusal deneyimlerden söz etmek amacıyla; sosyalleşmek ve başkalarının davranışlarını yönlendirmek amacıyla dil öğrendiğini ve bebeklerin konuşmaya hazır olarak dünyaya geldiğini ve çevrenin onlara dil öğrettiğini” (Dönmez, Arı 1987, 37) savunmaktadır. Bu görüşler ülkemizde yayımlanan bazı diğer çalışma ve yazılarda da dile getirilmiştir. (Karakuş 1997, Şahin 1995, Karacan 2000, Özbay 2001)

Bebek ve çocukların dil gelişim dönemlerini Karacan şöyle ifade etmektedir. “Sonuç olarak tüm bebekler dili öğrenmeye öncelikle kullanılan dildeki sesleri öğrenmekle başlar. Dil gelişimi ile beyin matürasyonunun yakın ilişkisi olup beyin matürasyonunun 2/3’ünün kazanıldığı 3 yaşında belirgin dil kazanımı beklenir. Doğumdan sonraki ilk 3 ayda ekspresif dil gelişimi fonem düzeyinde değişmeler ile kendini gösterirken, 3-9. aylar morfemik, 9-18. aylar sentaks (cümle) düzeyinde, 18-36. aylarda ise semantik (anlam) düzeyinde dil kazanımı sağlanır (Paul ve ark. 1996, Bzoch ve League 1991). Dil gelişimindeki bu sıralama değişmezken bu gelişimin hızı fizyolojik ve genetik özellikler, cinsiyet... sosyal çevre ve ... sosyokültürel etmenlerden etkilenmektedir.” (Karacan 2000, 267-268)

Çocukların kullandığı ilk dil

Bebekler doğuştan dili kullanmaya ve konuşmaya hazır olarak dünyaya gelir, dil kurallarını da uygulamaya doğuştan eğilimleri vardır. Ancak, konuşma kabiliyet ve organlarına sahip olmasına rağmen çocuğun yanında konuşulmadığı zaman, çocuk - öncelikle taklit yoluyla öğrenmeye dayalı olan - konuşma yeteneğini doğal olarak kullanamayacaktır.

İlk insanın konuştuğu dilin hangisi olduğu bilinmemektedir. Bunun tespiti için tarihte bir takım deneyler yapılmış, çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Konu ile ilgili olarak Doğan Aksan şu bilgileri kaydetmektedir. “İ.Ö. VII. yüzyılda Mısır hükümdarı Psammetik, yeni doğmuş iki çocuğu, yanlarında hiç bir söz söyletmeden büyüttürmüş, iki yıl sonra çocukların ilk sözcüğü duyulmuştur: bekos. Araştırılınca, bu sözcüğün Frigya dilinde ‘ekmek’ anlamına geldiği bulunmuştur. Buna benzer deneyler başkalarınınca (Alman İmparatoru II. Fredrik (1194-1250), İskoç kralı IV. Jack) da yapılmıştır.” (Aksan 1987, 95)

İnsanın dünya hayatının başlangıcının bir milyon yıl (Başkan 1968, 143) kadar önce olduğu düşünülür ve günümüzde yazılı kaynakların ancak M.Ö.7-8. yüz yıllara kadar takip edilebildiği göz önüne alınırsa insanların ilk kullandığı dil sisteminin

belirlenmesi doğal olarak imkansız olacaktır. Bu sebeple yukarıda belirtildiği gibi çocuklarla yapılacak deneylerle de ilk dilin tespiti mümkün olmayacaktır.

Çocuk, dünyaya geldiği andan itibaren görme, dinleme ve taklit yoluyla çevresini tanır, ilk bilgilerini öğrenmeye başlar. Buna bağlı olarak da dil sistemi gelişir. Murat Özbay da “Çocuk, doğduğu andan itibaren “dinleme” yoluyla ilk eğitimini almaya başlar. Büyüdükçe, dinleyerek öğrendiği kelimelerle “konuşma”yı gerçekleştirir. Düşünürken, fikir üretirken, türlü bilgi ve fikirleri yorumlarken, hayal kurarken yine dilini kullanır.” (Özbay 2001, 102) demek suretiyle dil gelişiminin nasıl olduğuna değinmektedir.

Çocuğun dili içinde bulunduğu aile, okul kısaca toplumdan öğrendiğini ve geliştirdiğini Gürkan da şu cümlelerle ifade etmektedir. “Yaşamın ilk birkaç yılında tüm çocuklar, insanoğlunun öğrendiği şeylerin belki de en karmaşık olanını -konuşmayı ve ana dillerini kullanmayı- öğrenirler. Genellikle ilkokula başlamadan önce de ana dillerinin temel kurallarını öğrenirler. İlköğretim sırasında ise, daha çok, dili değişik durumlarda nasıl kullanacakları konusunda ustalaşırlar.” (Gürkan 1986, 27)

Çocuk tarafından ilk öğrenilecek ve kullanılacak dilin mensup olduğu ırkla veya milletle kesin bir bağıntısı yoktur. Çünkü çocuk içinde doğduğu toplumun dilini öğrenecek ve onu kullanacaktır. Eğer çocuk kendi millet dilinin kullanıldığı bir toplum içerisinde doğmuşsa kendi milli dilini kullanacaktır. Türk bir anne babadan doğmasına karşın bir çocuk eğer Türkçenin kullanılmadığı bir yerde örneğin Almanya'da doğmuş ise; anne baba da Almanca kullanıyorlarsa, çocuklarının da öğreneceği ve kullanacağı dil elbette ki Almanca olacaktır. Bu da bize gösteriyor ki çocuğun ilk kullanacağı dili belirleyen, içinde bulunduğu -iletişim kurduğu- toplumdur, tâbi olduğu millet değildir.

Bu konuda Bruce D Perry de “Genetik kodlar yoktur, dil öğrenilir. İngilizce, İspanyolca yahut Japonca konuşan bir çocuğa genetik kodlar öncülük etmez. Biz 40 sesi çıkarabilecek kapasiteyle doğuruluruz. ... İlk yıllarda çocuklar dinler, pratik yapar ve öğrenir. Yetişkinler onlarla konuşarak çocukların dili öğrenmesinde onlara yardım ederler. Anne çocuğuyla bebekliğinde konuşarak, baba onun üç yaşındaki konudan konuya atlayan, nefes nefese hikâyelerini dinleyerek onun dil gelişiminde ona yardımcı olur.” (Perry, www) demek suretiyle çocukların dili sonradan içinde buldukları topluma bağlı olarak öğrendiklerini ifade etmektedir.

Çocukların dili kavrayışı ve dile katkıları

Kaldı ki aynı millete mensup insanlar ve aynı milletin farklı bölge ve sahalara yerleşmiş kolları da birbirine tamamen benzeyen tek bir dil sistemini kullanmamaktadır. Ortak tarihi geçmişe gidildikçe aynı kökene bağlı olan tek yazı dili örnekleri, günümüze gelindikçe bir ağacın dalları, kolları gibi dallanmalara uğramakta lehçe, şive, ağız farklılıklarını ortaya çıkarmaktadır. Çocuklar öncelikle içinde bulunduğu toplumun, milletin ses özelliklerini ve söyleyiş şekillerini öğrenmektedir. Farklı ses ve şekil özellikleri taşıyan boyların çocukları da öncelikle kendi boylarının dil özelliklerini kavrar ve kullanırlar. “Carı kop.” Cümlesi Elazığ yöresi insanına / çocuklarına bir şey çağrıştırmazken, “Ayahcahdan kortige mozik kimin gündillanim.” cümlesi de Kayseride yetişen bir çocuk tarafından anlaşılacaktır.

Yine, Özbek Türkçesiyle söylenen “Babam arık, kiçkine gevdesini devarga suyab, çokkayğan; hissesini tizzeleri arasige kadaganö” cümlesi, Uygur Türkçesiyle “Yılanğa ıssıq ötüp tirilip qapdu. U eslige keliş bilenla dıhanni çekivaptu.”, Kırgız Türkçesiyle söylenen “-Keçiresiz, keçigip keldim go dep çoçulap yatam. Men erte kelsem dep arakat casasam de ıgı bolbodı” (Buran 2001, 292, 303, 337) gibi söyleyişler de Türkiye

Türkçesini kullanan, ancak bu lehçelerle kendi lehçesi arasındaki farklılıkları bilmeyen çocuklar /insanlar tarafından anlaşılmayacaktır.

Çocuk dili kelimeleri genellikle aynı hecenin tekrarına dayalı olarak ortaya çıkarılan kelimelerdir. cici, mama, meme, ninni, nine, kaka, coco...vb. Çocuk dili kelimeleri dilin öz kelimeleridir. Yani alıntı olmayan, tabii yollarla çocukların ihtiyaçları ve dilin doğal gelişim özelliğine bağlı olarak ürettikleri / türettikleri milli dil ürünleri kabul edilmektedir.

Çocuklar çevreyi tanıma ve kendilerini ifade etmenin sihirli aracı olan dili kullanımında oldukça titiz davranırlar. Çevrelerinde kullanılan dil yanlışlarını hemen fark eder ve onları düzeltmeyi hedeflerler. Söz gelimi, henüz üç yaşındayken Gözde, Elazığ ağzını kullanan, kendi yaşıtı arkadaşının konuşmalarını kendince düzeltme ve ona kendi dil mantığını kavratmaya çalışmaktaydı. Elazığ ağzıyla söylenen “ellerim gohi ‘ellerim kokuyor’, baharı ver ‘bana ver’, yuhum geli ‘uykum geliyor’” gibi söyleyişlerin kendisinin öğrendiği standart dilin söyleyiş özellikleriyle uyuşmadığını fark etmekteydi.

Çocukların dili kullanımındaki titizliği ile ilgili olarak Nermi Uygur şunları dile getirmiştir. “*Nasıl açıklamalı Pınar’ın bu titizliğini ? Salt Pınara özgü bir tutum göziyle bakılmaz buna... İnsan aklı üşengeçtir yeniliği sevmez, çocuklar bile gelenektir çeşidinden kestirip atmalar, gerçekliğe haksızlık etmektir bence. Tam tersine bebekle, taşla, çamurla oynamak gibi seve seve dille oynuyor, sözcükleri birbirine çatarak yepyeni birleşimler kuruyor çocuklar. Bunu da zor bir iş yaparmış gibi değil kolayca gerçekleştiriyorlar. Kurula sarılmalarıysa öğrenci tutumlarından çok oynama olanaklarını sınaama özgürlükleriyle aydınlatılabilir.*” (Uygur 1988, 96)

Konuşma yeti ve yeteneği ile dünyaya gelen çocuk çevresini, dünyayı içine doğduğu toplumun dil sistemi ile algılar. Kendisini de mensup olduğu toplumun diliyle ifade eder. Kendini ifade ediş esnasında da öğrenmiş olduğu anadilinin dil mantığını en saf ve üretici bir şekilde kullanır.

Örneğin Gözde’nin, boyna takılan nesneye (kravat) *takma* adını vermesi, su gibi içilebilen bir sıvı olması dolayısıyla, kola isteğini ifade için *kolasadım* demesi, kolanın köpürerek taşması veya sütün kaynarken taşması sırasında ortaya çıkan olayla bağlantılı olarak *köpürçük* gibi bir kelimeyi kullanması, anadilin kelime türetme ve kelimeleri kullanmadaki dil mantığı ve gücünün çocuk saflığıyla birleşen bir göstergesidir.

Yine Gözdenin, oyunda kaybetmiş, yenik veya yenilmiş yerine *kaybedik*, soğuk yenmesi gereken bir yiyeceğin ısınmış halini, “ben bu sıcamışları yemem.” diye reddetmesi sırasında kullandığı *sıcamış* kelimeleri çocuk mantığıyla üretilmiş kelimelerdir. Soğuk isminin de türetildiği soğu- fiilinden türetilen soğumuş sıfat fiiline benzetme yoluyla, sıcak isminin sonundaki -k atılarak sıca- fiili düşünülmüş ve soğu-fiilinin sonuna eklenen -miş eki getirilerek sıcamış şekli ortaya çıkarılmıştır. Yen-fiilinden yenik türetildiği gibi kaybet- birleşik fiilinden de kaybedik oluşturulmuştur.

Benzer kullanımlardan ve ifadelerden Recep Nas da eserinde bahsetmektedir. “Dört- beş yaşlarındaki çocuk “Elektiriği söndür” diyordu ama, “söndür”den yola çıkarak “yak” yerine “yandır” diyordu. Oysa çevresinden “yandır” sözcüğünü hiç duymamıştı. Aynı çocuk “hepsini” yerine “hepleri” diyordu.” (Nas 2003, 25)

Mehmet Şahin de yazısında “Çocuklar, kullandıkları dil ne olursa olsun, yetişkinlerinkine benzemeyen belli kuralları üretir.” (Şahin 1995, 65) demek suretiyle çocukların standart dilin kuralları dışına çıkan bir takım kullanımları, şekilleri türetebildiklerini belirtmektedir.

Çocukların standart dilde olmayan mantıklı dil hatalarıyla ilgili olarak Çocuk Gelişimi ve Psikolojisi adlı kitapta da şu bilgiler yer almaktadır. “Ayrıca çocuğun yaptığı çok mantıklı dil hataları da, dili kazanma sürecinde sadece konuşulanların taklit edilmesi değil, çocuğun düşünme ve yaratıcılığının önemli bir göstergesidir. Örneğin; meslek bildirmek için sözcüğe takılan “cı” eki “ayakkabıcı” gibi aşırı genellenerek “manavcı” “bakkalıcı” gibi sözcükler de türetilir. Bu durum, çocukları düşünme ve yaratıcılığını ve kuralları aşırı genellemesinin bir göstergesidir.” (Can 2000, 134)

Bu şekilde standart dilde olmayan bazı söyleyişleri kullanmak yalnızca bizim toplumumuzun çocuklarına ait bir özellik değildir. Bu durum, çocuğun gelişimi ve dil edinim mantığına uygun olarak bütün toplumlarda, milletlerde görülebilecek bir özelliktir. İngilizceyi öğrenen çocuklarda da standart dışı kullanımlarla ilgili olarak Clifford şu bilgileri aktarmaktadır. “Yaklaşık 4 yaşlarında, doğru olan “himsel” yerine tipik olarak “hissel” terimini kullanırlar. Hatta “hissel” kullanan hiç kimseyi duymadıkları halde bile bu kelimeyi kullanırlar. Böylece kendi bildikleri kurallardan doğru olmasa da bir kelime türetirler. “My”, “your” ve “her” kelimelerini “self” ile bir araya getirerek “mysel”, “yoursel” ve “hersel” gibi kelimeleri yapmayı öğrenmişlerdir. Daha sonra İngilizcenin burada bir istisna olarak düzenli kuraldan ayrıldığını öğrenene kadar kuralı uygularlar ve “hissel” kelimesini türetilip kullanırlar.” (Clifford 1980, 181)

Celia Genishi de Genç Çocukların Dil Gelişimi adlı makalesinde konuyla ilgili şunları kaydetmektedir: “Bununla birlikte çocuklar etraflarında olan şeyleri yalnızca taklit yoluyla öğrenmezler. Biz biliriz ki çocuklar kendilerince dil kuralları üzerinde çalışırlar, çünkü onlar yetişkinlerin asla kullanmadıkları şekilleri kullanırlar. Örneğin “I goed there before” yahut “I see your feets” derler. Ama çocuklar sonuçta “went” ve “feet” gibi geleneksel şekilleri öğrenirler.” (Genishi www)

Yukarıdaki örnekte de olduğu gibi İngilizce “go” fiilinin geçmiş halleri went ve gone olmasına karşılık, İngilizceyi kullanan çocuk düzenli fiillerde olduğu gibi fiilin sonuna –ed ekini getirmek suretiyle bütün fiillerin kullanılabilmesini düşünmekte ve goed şeklini ortaya çıkarmaktadır. Foot kelimesinin çoğulu olan feet şekline de İngilizcede isimlerin çoğul şeklini oluşturmak için kullanılan –s takısını getirerek standart dile uymayan bir kullanımı ortaya çıkarmaktadır.

Yine ana sınıfına giden çocuğunun yanan bir mum üzerine bardak kapatılması sonucu mumun söndüğünün gösterilerek sebebinin sorulması üzerine “mum nefessiz kaldı.” demesi de çocuğun algılayış ve ifade tarzını göstermektedir.

Sonuç

Doğuştan konuşma yeteneğine ve organlarına sahip olarak dünyaya gelen çocuk, içinde bulunduğu toplumun dilini taklit yoluyla öğrenir ve toplumla da bu dille iletişim kurar. Bu iletişim sırasında bazen kullandığı dilin kelimeleriyle kendi kavrayış ve üretim gücüne bağlı olarak oynar. Bir kısım farklı kullanımlar- ifadeler katmak suretiyle dili kullanır, standart dilin kullanım şekillerinden bazı sapmalar gösterebilir. Ancak zaman içerisinde, çocuk mantığıyla üretilen bu saf kullanımlar, dilin standart kuralları çocuğa öğretildikçe çocuğun dil dünyasından çıkarılmakta, çocuk da çevrenin standart dilini kullanma mecburiyetinde bırakılmaktadır.

Çocuğun dil gelişimi, başlangıçta onun ile ilk iletişimde bulunan ailesinin diliyle paralellik gösterecektir. Bu nedenle çocuğun sağlam bir dil yapısına sahip olabilmesi için onunla konuşurken, çocuk gibi konuşmak yerine kelime ve cümleleri dilin kurallarına uygun olarak kullanmak gerekir.

Çocuğun kişiliği, duygu dünyası bu ilk öğrendiği dilin malzemesiyle gelişip olgunlaşacaktır. Bu sebeple çocuklar için anadili öğretimi önemlidir. Bir milletin geleceğinin temel teminatlarından ikisi, olmazsa olmaz ikilisi dili ve çocuklarıdır. Millî geleceğin devamlılığını garantiye almak için her ikisinin de korunması ve geliştirilmesi ailelerin, eğitimcilerin, devletin kısaca toplumun temel görevidir.

KAYNAKLAR

- AKSAN, Prof. Dr. Doğan (1987), **Her Yönüyle Dil**, Ana çizgileriyle Dilbilim 1, TDK Yayını, Ankara.
- BAŞKAN, Özcan (1968), “**İnsan Dilinin Doğuşu**” Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, s.143
- BURAN, Prof.Dr. AHMET, Aklaya, Arş. Gör. Ercan (2001), **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yay. Ankara.
- CAN, Prof. Dr. Gürban ve diğerleri (2000), **Çocuk Gelişimi ve Psikolojisi 1**, Anadolu Üniv. Yay., Eskişehir.
- CLIFFORD, T. Morgan (1980), (çev. Hüsnü Arıcı ve diğerleri) **Psikolojiye Giriş**, Meteksan Ltd.Şti. Yay., Ankara.
- DECASPER, Aj. - Fifer, WP. (1980), “**Of human bonding : Newborns prefer their mothers' voice**” Science, 208, s.1174-1176.
- GENİŞİ, Celia, “**Young Children's Oral Language Development**”,
<http://www.childrendisabilities.info/speech/young-children.html>
- GÜRKAN, Yrd. Doç. Dr. Tanju (1986), “**Çocuğun Dil Gelişimi ve Eğitiminde Ailenin Rolü**” Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı, AÜ EBF Yay. Ankara, s.27-41.
- KARACAN, Elvan (2000), “**Bebeklerde ve Çocuklarda Dil Gelişimi**” Klinik Psikiyatri Dergisi C.3, S.4, s.263-268.
- KARAKUŞ, Dr. İdris (1997) “**Çocukta Dil Gelişimi**” Türk Dili Dergisi S.544, Nisan, s.372-379.
- NAS, Recep, (2003), **Türkçe Öğretimi**, Ezgi Kitabevi Yay., Bursa.
- ÖZBAY, Murat (2001), “**0-6 Yaş Grubu Çocuklarındaki Dil Gelişiminin Türkçe Öğretimi Açısından Önemi**” Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 17/Bahar Ankara, s.97-103.
- PERRY, Bruce D. MD., PhD., “**How Young Children Learn Language**”, Early Childhood Today Magazine, http://teacher.scholastic.com/products/learn_language.htm
- ŞAHİN, Mehmet (1995), “**Çocukta Dil Gelişimi**” Dil Dergisi S.30, s.64-70.
- UYGUR, Mermi (1988), “**Pınarın Türkçesi**” Dil Yazıları II, TDK Yayını, Ankara.